

Tre böcker kring Birgittaminnet

1970 var ett birgittinskt jubileumsår. Då kunde nämligen högtidlighållas dels 600-årsminnet av ordens grundande, dels kunde såväl Societas Sanctae Birgittae som Birgittastiftelsen fira sitt 50-årsjubileum. Vardera av dessa tre jubiléer gav anledning till utgivandet av minnesskrifter. Innan dessa här i korthet presenteras, skall blott påpekas, att ytterligare en birgittinsk minneshögtid snart står för dörren: 600-årsminnet av "Sancta Birgittas himmelska födelsedag" den 23 juli 1973.

Med anledning av 600-årsminnet av birgittinorden eller, som den rätteligen heter, Den allraheligaste Frälsarens orden, öppnades på Statens historiska museum en utställning 27 nov. 1970. Utställningen bar namnet "*Den Heliga Birgitta och Vadstena*", och samma namn har den vackra bok fått, som utgivits av Vitterhetsakademien i samband med utställningen. Det är inte bara en mycket vacker bok utan även en ur många synpunkter nyttig och lärorik bok, som sammanställts och redigerats av antikvarien, docent Aron Andersson. Boken innehåller i sin första hälft valda utdrag ur Den heliga Birgittas himmelska uppenbarelser (enligt Lundéns översättning) och dessa illustreras med konstverk på muséet, dels Birgittabilder, dels andra motiv med anknytning till revelationernas innehåll. Ur liturgisk och kyrkomusikalisk synpunkt är det särskilt

värt att notera, att härefter återges texter ur Birgittaofficiet. Den som besöker utställningen, har också möjlighet att lyssna till de insjungningar på band av detta officium, vilka gjorts av systrarna i klostret Marie Refugie i Uden, det enda från medeltiden utan avbrott kvarstående birgittinkonventet i världen. Birgittaofficiet går tillbaka ända till 1350-talet: texterna härrör från Birgitta själv (prosa-partierna) samt från magister Peter Olovsson av Skänninge (de metriskarna). Den sistnämnde skulle omsider bli Vadstena klostrets förste generalconfessor. I det medeltida Sverige benämndes detta officium, som är ett officium till Jungfru Marie ära, "Jungfru Marie örtagård". I festskriften återges parallellt med den latinska texten en av Tryggve Lundén verkställd svensk översättning. Bokens s.a.s. tredje avsnitt behandlar birgittinklostrens historia. Först publiceras ett genealogiskt träd, som visar "Den Allraheligaste Frälsarens orden, Birgittinernas medeltida ordensträd med dess yngre förgreningar". På detta stamträd finns idag endast fem levande blad — alla de andra talrika, från Vadstena inspirerade klostren hör historien till. Härnäst återges på ett uppslag två parallella träd, visande den spanska och den svenska grenen av Regula S. Salvatoris. Den spanska ordensgrenen med sina fem bestående kloster bildades i Valladolid 1637, och den därmed för-

bundna svenska grenen leder sitt ursprung från moder Elisabeth Hesselblad och Birgittas hus vid Piazza Farnese i Rom, där årtalen 1906 och 1911 anger begynnelse-skedets tvenne etapper. Som kommentar till de genealogiska träden följer två uppsatser, "Vadstena kloster, dess dotterstiftelser och förgreningar", och "Den nya svenska grenen av den Heliga Birgittas orden." Dessa båda översikter ger en utomordentligt god överblick över birgittinordens gamla och nya historia, veterligen den första framställningen härav. Boken om "Den Heliga Birgitta och Vadstena" avslutas med en litteraturförteckning, som upptar den långa raden av skrifter om S. Birgitta respektive om Vadstena kloster med dotterkonvent. Givetvis förtecknas här också de byggnadshistoriska undersökningarna, såsom Berthelsons "Studier i birgittinernas byggnadsskick" och Nybergs "Birgittinische Klostergründungen des Mittelalters" m.fl.

Societas Sanctae Birgittae 1920—1970, en festskrift utgiven av sällskapet självt, innehåller uppsatser om S.S.B:s tillkomst, förhistoria, bildande och utveckling, om S.S.B. och församlinglivet i Svenska Kyrkan och om liturgisk tradition — för att nu nämna de mest utförliga bidragen. Härjämte återfinns bl.a. nekrologer över några av S.S.B:s förgrundsgestalter: Hugo Berggren, Simon Lüders, Herman Hedberg och Mary von Rosen. S.S.B. bildades i mars 1920, men dessförinnan hade existerat ett Sankt Sigfrids Brödraskap — lägg märke till de gemensamma initialerna — ur vilket Societas Sanctae Birgittae framgick. Historien om hur detta tillgick — liksom skildringen av Birgittastiftelsens tillkomst på Societas' initiativ — får väl

anses som ett litet bidrag till svensk kyrkohistoria och speciellt då den svenska högkyrklighetens. Eftersom anmälaren själv är "medskyldig" till denna festskrift anstår det sig icke att här avge några värdeomdömen eller kommentarer om S.S.B:s festskrift. Den av Societas Sanctae Birgittae intresserade torde emellertid i denna lilla — av Strängnäs Tryckeri vackert framställda — festskrift finna de upplysningar, som står att få.

"*Femtio år med Birgitta*" har Andreas Lindblom benämnt den jubileumsbok, som han publicerat i anledning av Birgittastiftelsens femtioårsjubileum den 7 okt. 1970, vilket dock högtidlighölls i samband med S.S.B:s årshögtid i Vadstena den 23 juli. Att så skedde, var också rätt och tillbörligt, ty Birgittastiftelsen är ett resultat av S.S.B:s första hän-givna arbete. Det är därför ägnat att förvåna, att Lindblom icke känner till den saken och inte har något att förmåla om den spännande förhistorien till Birgittastiftelsen. Den vackert illustrerade festskriften upptas nu mest av personliga minnen kring Birgittastiftelsens arbete och av stundom en aning indiskreta avslöjanden om spelet bakom kulisserna i småstaden Vadstena och stiftsstaden Linköping. Boken ger inte riktigt, vad man hade väntat, och detta är beklagligt. När en så påkostad festskrift publicerats, hade detta bort ske med större krav på akribi och objektiv historieskrivning. Men naturligtvis får man nu, på grund av den kåseri-artade framställningen, veta åtskilligt, som kanske eljest inte hade bevarats till eftervärlden. Man kan utan överdrift påstå, att Lindbloms bok är en underhållande och stundom festlig framställning av

Birgittastiftelsens öden under flydda femtio år.

Bengt Ingmar Kilström

Den Heliga Birgitta och Vadstena. Utgiven av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (red. Aron Anders-

son), Stockholm 1970 (Almqvist & Wiksell).

Societas Sanctae Birgittae 1920—1970. Festskrift utgiven av Societas Sanctae Birgittae (red. B. I. Kilström, E. Segelberg, C. Strandberg, I. Eriksson). Strängnäs 1970.

Andreas Lindblom, Femtio år med Birgitta. Birgittastiftelsen 1920—1970. Allhems förlag 1970.

1571 års kyrkoordning

Förra årets böndagsplakat gav stort utrymme åt ett kyrkligt jubileum. Det var fyrahundraårsminnet av den första evangeliska kyrkoordningen i vårt land, som ärkebiskopen påminde alla kyrkans medlemmar om. Reformationen i Sverige sammanfattades i den, och därmed utgör den också grunden för kyrkan in till vår egen tid. Men ärkebiskopen betonade framför allt, att den inte blott utgör ett historiskt minne utan ett manande exempel för vår egen tid "att förena vörndnad för traditionen med vilja till förnyelse".

Jubiléet avsatte inga djupa spår i det svenska kyrkolivet. Kvar finns en och annan uppsats som erinrar om kyrkoordningens tillkomst. Men jubiléet gav dock ett bestående resultat. Kyrkoordningen, som en tid endast kunnat skaffas antikvariskt, utgavs i en ny tilltalande upplaga illustrerad med facsimiletryck från originalutgåvan. Ärkebiskopen har skrivit förordet, och i dessa "maningsord" uttalar han förhoppningen, att kyrkoordningen "skall finna vägen till kyrkoförsamlingar och enskilda". Den önskan vill man gärna understryka också som recensent. Säkert är att den väl försvarar sin plats på bokhyllan hos var och en som har något intresse för kyrka och gudstjänst. Och inte endast på bokhyllan — den förtjänar att bli läst!

Luthers reformatoriska upplevelse satte igång en kedjereaktion av väldiga mått.

Genom allsköns religiöst och kultiskt bråte fick människorna på ett nytt och revolutionerande sätt möta evangeliets Kristus. Den upplevelsen drog med sig kravet på en omformning av hela kyrkan. Men det var ingalunda lätt att dra konsekvenserna av det nya. Åsikterna och viljorna korsades snart. De religiösa intressena blandades med politiska, ekonomiska och sociala. De nya monarkerna — som Gustav Vasa i vårt land — var inte sena att utnyttja reformationen för att uppnå sina politiska syften. Här i Sverige leddes det svåra arbetet under fyra årtionden av ärkebiskopen, Laurentius Petri. Hans inflytande sträckte sig till alla sidor av kyrkans liv. Förgäves sökte han under den mot alla biskopar misstänksamme Gustav Vasa och under den kalvinskt påverkade Erik XIV att få de nya ordningarna fastslagna för hela kyrkan. Det var först Johan III som visade sig villig att kodifiera kyrkans nya ordning efter vissa modifieringar och sedan det som slutord i kyrkoordningen tillagts, att en del kanske fattades som kunde tillfogas i framtiden. Det tillägget står som porten in till de kyrkliga striderna efter Laurentius Petris död.

Många tänker sig väl, att en kyrkoordning måste vara tungläst och knastrande torr. Och visst finns det åtskilligt som endast intresserar specialisten. Men vid sidan om reglerna för hur årsräntan skall skiftas eller skolundervisningen skall läg-

gas upp, möter så mycket av undervisning t ex om nattvardens rätta bruk, kloka synpunkter på predikoberedelsen och sjukbesöken, att man främst förvånas över hur levande denna bok är.

För den som är intresserad av hur människor levde och hade det för fyra hundra år sedan är kyrkoordningen en fascinerande bok. På många av dess sidor träder livet självt emot oss, stundom roande, stundom kärvt och skrämmande. Jag kan inte låta bli att ge några exempel. I kyrkoordningens sista kapitel behandlas hospital och sjukstugor, där vi får se hur man i alla fall ville, att det skulle ordnas med den tidens åldringsvård. Bland mycket annat bestäms, att måltiderna skall serveras ”i rättna tid” och med så bra mat som det går att åstadkomma ”med fisk, kött eller vad annat på färde är”. Badstuga skall ordnas en gång i veckan. Särskilt ömmar kyrkoordningen för gamla präster, som man föreslår skall få särskild plats på hospitalen.

Dagens elever i våra skolor skulle säkert uppskatta kyrkoordningens syn på skolarbetet, då det sägs, att det inte är nyttigt att besvära barn och ynglingar med mångahanda läxor. Däremot skulle Seco med visshet protestera mot en sådan dagordning som anbefalles. Studierna börjar klockan fem på morgonen och slutar klockan fem på kvällen.

Tydligen hörde inte nykterhet till tidens mest framträdande dygder. Åtminstone måste kyrkoordningen särskilt framhålla för prästerna, att de skall infinna sig till prästmötena ”nyktra och skickliga till att besinna och märka” det som blir sagt.

Men kyrkoordningen ger oss mer än ett möte med det förgångna. Det mest be-

tydelsefulla är, att den visar oss, hur en kyrka bestämmer en central princip för sin verksamhet och sedan tillämpar den i olika enskildheter. Inte så sällan talar man om likheten mellan 1500-talet och vår tid. Båda ses som brytningstider. Utan tvivel ligger det mycket i en sådan jämförelse. Förhållandet mellan kyrka och stat skall ordnas på ett nytt sätt, arbetet på en ny bibelöversättning är i full gång, nya gudstjänstformer prövas, nya visor och psalmer skrivs och tonsätts, verksamhetsformer sätts i fråga och nya växer fram. Men finns det mitt i allt detta en ledande princip? Det är ingen tvekan om att 1571 års kyrkoordning har en aktualitet också i dagens situation. Inte som om dess lösningar utan vidare skulle kunna tillämpas nu. En levande tradition består inte i att upprepa en gången tids formler, som Ragnar Bring ofta har sagt, utan att säga samma *sak* och det kräver med nödvändighet nya ord.

Som en hjälp för läsaren har denna utgåva försetts med en rad kommenterande uppsatser av kända 1500-talsforskare. Utgivaren, Sven Kjöllnerström, har själv bidragit med den mest omfattande, ”Laurentius Petris kyrkoordning 1571—1971”. Denne eminenta kännare av svenskt femtonhundratals ger en kort men klar framställning av hur kyrkoordningen växte fram under skiftande politiska konjunkturer. Därefter följer han kyrkoordningens öden under 1600-talets strider om en ny kyrkolag fram till 1686. Tråden tillbaka till 1571 blir därefter skäligen tunn, efter 1811 knappt förnimbar. Den förväntan som rubriken väckt om att få följa kyrkoordningen genom skilda tiders värderingar blir alltså inte tillfredsställd.

Det är välbekant, särskilt efter förre utgivarens, Emil Färnströms, studier i kyrkoordningens tillkomst, att Laurentius Petri i mycket stor utsträckning arbetat med material från tyska evangeliska kyrkoordningar. I sin uppsats om den uppenbara skriften behandlar Åke Andrén ett parti av kyrkoordningen som saknar tyska förebilder. Här har svensk medeltida praxis bibehållits, sedan den renats från sådant som var helt beroende av det meritoriska tänkandet i den medeltida kyrkan.

Denna tidskrifts redaktör, Folke Bohlin, behandlar kyrkoordningen och musiken. Särskilt uppmärksammar han församlings-sången. Sedan länge har vi vant oss vid tanken, att svenska folket inte med reformationen i ett slag förvandlades till ett bibelläsande folk. Nu tycks vi få vänja oss vid tanken, att det inte heller plötsligt blev ett psalmsjungande folk — om Bohlin har rätt och mycket tyder på det.

Gustaf Ivarsson ger oss en introduktion till kapitlet om skolan. Vad kyrkoordningen har omsorg om är utbildningen av blivande präster. Trots påtryckningar från högsta ort ända sedan reformationens första år, så sägs det inget om behovet av utbildade tjänstemän. Hur litet eftertraktad sådan tjänst var åtminstone under Gustav Vasas tid, visar oss det exempel som Ivarsson berättar från Skara. Av fyra djäknar som konungen rekviderat till Stockholm föredrog två att avvika i tysthet. Inte heller prästtjänsterna tedde sig längre lockande, varför prästrekryteringen också på 1500-talet var en viktig uppgift.

Kyrkoordningens språk kommenteras i en uppsats av Gösta Holm, som på den sista sidan bidrar med vad han kallar "en

liten ersättning för den ordlista som utgåvan nog hade bort åtföljas av".

Denna interna kritik skulle jag vilja komplettera med åtminstone två synpunkter. Principerna för utgivningen är endast mycket bristfälligt angivna. Ärkebiskopen påpekar i sitt förord, att det är fråga om ett omtryck av 1932 års utgåva. På s. 200 har utgivaren också några upplysningar om tryckfel. För att få reda på vilka principer som följts måste man nu gå till Färnströms utgåva. Och det var väl ändå inte meningen! Mindre lyckat är också att texten på pärmen och försättsbladet låter oss förmoda att det är fråga om ett översiktsarbete eller en jubileumsskrift.

Tillbaka till uppsatserna! Av särskilt intresse är Carl-Gustaf Andréns om kyrkoordningen och liturgin. Den behandlar nämligen inte endast denna fråga utan lika mycket den grundläggande principen i hela kyrkoordningen. Alltifrån Olavus Petri hade de svenska reformatörerna hävdad, att en bestämd ordning var nödvändig inom kyrkan. Gärna hänvisade man till det ord som står som motto på den svenska kyrkoordningen — liksom på många av de tyska — Låter all ting ärliga och skickeliga tillgå (1 Kor. 14:40). Men de hade också betonat friheten att anpassa ordningarna efter tidens behov.

I kyrkoordningen har Laurentius Petri framför allt utvecklat detta i sitt förord. Han tecknar där svenska kyrkans medelväg. Det är den evangeliska frihetens väg. Både de påviska och svärmarna är lagtrålar. De förra uppfattar alla den romerska kyrkans stadgar och ceremonier som nödvändiga för saligheten. De senare vill inte godta något som inte är direkt på-

bjudet i Skriften. Laurentius Petri vet därför väl, att kyrkoordningen kommer att möta kritik från båda dessa håll. Men, säger han, "ho kan igenstoppa alla munnar? Ty låte vi oss därmed nöja, att samme vår kyrkoordning drager över ens (såsom vi hoppas) med god skäl och Guds ord". Den avvägningen är lika nödvändig att göra i dag och lika omöjlig att

göra utan konflikter till höger och vänster. Om man nämligen vill bevara en "evangelisk" frihet.

Bo Ahlberg

Den svenska kyrkoordningen 1571 jämte studier kring tillkomst, innehåll och användning, utg. av Sven Kjällerström, Håkan Ohlssons förlag, Lund 1971.

Musiken i försöksverksamheten

Material för försöksverksamheten (M) häfte 3 innehåller församlingens sång. Häftet ersätter M 2 som i fortsättningen inte ska användas. Kommittén förklarar i förordet att man har eftersträvat en folklig och enkel stil "utan att för den skull utesluta möjligheten till rikedom och omväxling". Jag tycker att man lyckats bra med den föresatsen liksom med hänsynstagandet till olika församlingars skiftande resurser och behov. Musiken till Högmässan har sammanställts ur 1942 års mässbok och 1968 års tillägg till denna. Några få avsnitt har försetts med nykomponerad musik. Detta betyder att den traditionella musiken överväger här medan det finns gott om nykompositioner i de nygestaltade gudstjänstformerna. Kommittén berättar också att det finns åtskilligt mer nykomponerad musik för Högmässan men har klokt nog avstått från att ta med mer för att inte överlasta försöksperioden. Nu är det sammantagna materialet ändå så stort att man undrar hur det egentligen ska vara möjligt att någorlunda ordentligt pröva allt t.o.m. utgången av 1972. Det vore klokt att förlänga försöksperioden.

Helhetsintrycket av M 3—6 är fräscht och vore jag kyrkomusiker skulle jag uppleva det här materialet som något stimulerande och inbjudande i den heliga tjänsten. Musiken från 1942 har fått en välbehövlig och skickligt gjord ansikts-

lyftning. I nuvarande gestalt borde den rimligtvis vara både roligare och lättare att sjunga.

Orgelackompanjemangen i M 4 är genomgående välgjorda i en asketisk, ren och enkel stil med mycket unisona klanger och kvintklanger och en och annan dissonans. Det är sobert gjort och passar väl till stilen. "Vi prisar dig" (s. 17) borde kunna ges en något varmare klang. Jämförd med alternativet "Allena Gud" ger sättningen ett väl kyligt och fantasilöst intryck.

De nya lovsångerna (s. 13—15 i ackompanjemangshäftet) av Sörenson och Göransson känns riktiga. Stilen har en lätt modern touche med — i Sörensons fall — anknytning till gregorianik och är inte lika attraktiv som Hovlands men kanske i gengäld mera slitstark.

Norrmannen *Egil Hovland* står ensam för musiken i M 5 som innehåller *söndagsgudstjänstens introitus* med församlingsomkväde. Satsningen på denne tonsättare visar sig vara ett lyckokast. Hovland kan skriva enkelt och folkligt utan att förlora den musikaliska substansen. Stundom faller han för frestelsen att bli för "söt" i melodi och klang och detta har han väl inte helt undvikit här heller. Å andra sidan behärskar han också ett radikalt skrivsätt som här finns företrätt i några recitationer. De verkar kanske en smula vilsekomna i den annars tämligen tradi-

tionella omgivningen men är så friskt och raffinerat gjorda att man inte vill vara dem förutan. Sitt mästerskap visar Hovland i den första av lovsångerna och i introitusomkväderna för söndagar i allmänhet och för Påskdagen. De två senaste tycks mig representera samlingen melodiska höjdpunkter. Det enda som stör intrycket i stort av M 5 är att trycket gjort noterna mycket svårlästa på sina ställen. Jag tror också att de moderna recitationerna på s. 11 och 25 skulle behöva en bruksanvisning — det torde vara svårt för somliga, som ännu inte vant sig vid clusterteknik, att uttyda noterna här.

De gammalkyrkliga introitus finns i M 6. Samlingen omfattar 41 introitus och genom att somliga av dessa kan brukas som gruppintroitus har vi nu en möjlighet att sjunga introitus varje söndag på kyrkoåret. Samlingen innehåller dels helt nya underläggningar och dels bearbetningar av den nuvarande mässbokens antifonbestånd. De förra är mycket fint gjorda och med stor respekt för de gregorianska originalen. Det är stor skillnad på underläggningstekniken här jämfört med den man använde till 1942 års mässbok och på känslan ö.h. för den gregorianska sångens egenart. De senaste årtionenas erfarenheter på textunderläggningens område har också kommit till användning vid revideringen av 1942 års introitus. Ingreppen är tämligen många — knappast någon antifon är utan ändring på ett eller annat sätt. Intrycket efter en relativt kortvarig konfrontation samt några jämförelser med *Graduale Romanum* för stickprov är att den "varsamma" revideringen blivit lyckad. Materialet är helt enkelt mer gregorianskt än det var tidi-

gare. De små justeringar av intervall och förlängningar till större överensstämmelse med förlagorna har stor betydelse. Inte minst förlängningarna som 1942 års män tog tämligen lätt på spelar stor roll för att ge musiken ett rytmiskt mer genuint flöde. Till det goda intrycket bidrar ytterligare två viktiga faktorer. *Noteringen* är bättre så här. Den stela grupperingen i två och tregrupper (på den tiden motiverad av den s.k. ictusteorin som nu mera är under omprövning) har övergetts till förmån för en mer plastisk och levande gruppering av åttondedelarna. *Anvisningarna för utförandet* som införts i notskriften borde göra det omöjligt — tycker man — att sjunga gregoriansk stolpigt och tråkigt i framtiden. De nya tecknen är viktiga inte minst därför att de bygger på studier av de äldsta handskrifterna.

Harald Göransson som varit något av primus motor för hela det här arbetet borde åtminstone få Illis quorum för det. Det är ett fint material som han och de andra arbetarna bakom kulisserna nu kan överlämna till Sveriges kyrkomusiker. Det är verkligen inte svårt att anbefalla det!

Alternativa aftonsångsritual utgavs år 1970. Häftet ger mycket stoff och förslag till en gudstjänst, som ju ofta är oerhört torftig. Det innehåller en aftonsång i vesperform med två psaltarpsalmer försedda med varsitt församlingsomkväde, responsorium, hymn, Magnificat med församlingsomkväde samt en förbönsavdelning. Musiken är genomgående gregoriansk och för det mesta lättsjungen — hymnen är nog litet väl svår. Det en rik ordning som borde vara mycket användbar och — icke minst — slitstark. Häftet innehåller vidare en koralvesper med

Hartmans och Sörensons fina Magnificat-
parafra. Till allra sist ger utgivarna
Göransson och Holte ytterligare några
skisser till lösning av aftonsångsritualet.

Material för försöksverksamheten 3—6,
Verbum, Stockholm 1971. Alternativa
aftonsångsritual, Verbum, Stockholm
1970.

Sören Bolander

Det stora psalmbåret 1971

Emil Liedgren talade om "det stora psalmbåret" 1812, då psalmarbetet den gången lossnade och tog ett jätteklov framåt mot färdigställandet av Wallins psalmbok. Det är ingen överdrift att kalla 1971 det stora psalmbåret, om man ser till kvantiteten och kvaliteten av det publicerade stoffet. Den kungliga psalmskommittén har inpräntat året genom att utge just "71 psalmer och visor" (Verbum). Laurentius Petri Sällskapet har utgivit en ny upplaga av *Den svenska tidegården* (Gleerups), där hymnmaterialet är i hög grad förnyat. Anders Frostenson har utgivit två häften psalmer tonsatta av 28 kompositörer (Håkan Ohlssons Förlag), "Ställ dig vid hans kors" med domkyrkoorganist Rudolf Löfgren i Uppsala och "Sätt en ring på hans hand" med lärarhögskolelektor Bertil Hallin i Malmö som musikredaktörer. Anders Frostenson har skrivit alla texterna utom en i dessa båda häften, 40 av 71 psalmer och översatt många hymner åt Tidegården. Han publicerar sålunda härmed ett 100-tal nya gudstjänstsånger.

Den brådmogne unge pastorn, som gav 1937 års psalmbok några av dess oftast sjungna nummer, mannen som formade söndagsskolans nya sång genom "Kyrkvisor för barn" 1960, är alltså nu på väg att ge oss en helt ny psalmbok. Och också den, som till äventyrs varit reserverad mot Frostensons psalmstil, måste genom detta

rika utbud erkänna sig helt besegrad. Bakom skenbart enkla fraser och vändningar, som kan förefalla så självklara, ligger ett helt livs känsliga sökande och finslipning av uttrycksmedlen. Hjärtans värme och kärlek pulserar i stroforna. Detta kommer att sjungas i kyrka och hem, memoreras i sömnlösa nätter, mumlas som glädjeformler i tomma och trista timmar. "Guds kärlek är", buret på vingarna av Lars Åke Lundbergs melodi, har redan vunnit en så enorm spridning och popularitet, att den kan jämföras med vad "Blott en dag" betyder för en äldre generation.

Frostensons stil förnyar sig hela tiden. Man kan se en skillnad på "17 psalmer" av 1965, som börjar överge rimmen men fortfarande har regelbunden rytm, och några av hans nyskrivna, formellt mycket fria verser. Undertecknad hyser en särskild förkärlek för texterna i "Sätt en ring på hans hand". En litanian till Kristi kropp och en till Jesu hjärta, båda av glödande intensitet, är friskt nyskapade men ändå med många trådar knutna till äldre andaktsbildspråk. Här finns naturlyrisk, som Frostenson i förordet halvt ber om ursäkt för, men som är fullt motiverad också inom psalmbokspärmar. "Ett darrgräs sig lyfter, där eken bröts ner" skriver Frostenson, och man minns Gräsets sång av Karin Boye. Här finns folkvisedomkväden som hos Grundtvig: "Snö faller på

Salmon". Förordet vill rekommendera förkortning av texterna, men förståelsen och inlevelsen kräver en viss fyllighet. Låt oss i nästa upplaga få den vers som fallit bort på sid. 29! Alldeles utomordentligt skön är psalmen om Sackeus. Bakom de strama stroferna skälver en ömsint kärlek. Denna sång är ridderlig, själavårdande finkänslig och vänlig mot den nyomvända, och tar honom på allvar. Bland kompositörerna i detta häfte är Anders Fugelstad och Inge Löfström. Ja, det är något särskilt med texter som kommer en popsångare att skapa koral och en kontraktsprost att brista ut i musik.

Frostensons översättningar framkallar kanske inte samma oreserverade beundran. Han har nyöversatt en rad latinska medeltidshymner, först för "Psaltaren... tideböner" (Bokförlaget Kyrkligt Forum 1969), så i fylligare urval för Tidegården 1971. Några av dessa har förlänats en underbar dagfriskhet, i andra finns ojämnheter och slentrian. Översättningen är ofta mycket fri. Det gäller också hans översättningar av senare psalmdiktning i 71 psalmer. För "Kläd dig själ i högtidskläder" underförstås anknytningen till Johann Francks berömda psalm genom att dess koral användes. För texterna av Kingo, Ingemann och Knudsen erinrar man sig värdefulla översättningar av J. A. Eklund, Siri Dahlquist och Åke Ohlmarks. En samarbetning av olika tolkningsförsök hade varit att rekommendera.

Olov Hartman har några ordknappa,

centrala texter i 71 psalmer, kongeniala med Sven-Erik Bäckes musik. Och så den suggestiva "Vind sopar töcken i rymd". Där har verkligen den lyriska modernismen burit en fullmogen frukt åt den sjungande församlingen. Sjungande? Det är den enda psalmen av de 71, som inte fått någon melodi. Beträffande Hartmans redan kända och insjungna psalmer, "Salig är du, säger änglar" och "Sorlet har dött" vill man ifrågasätta textändringarna. Är inte texterna från Vår Lösen 1964 och Tidegården 1952 i de flesta enskildheter att föredra? Hur många förmår associera "makt över vågor, altaret i lågor" till Moses och Elias?

Av de kyrkliga trubadurerna saknar man Tore Littmarck men finner Hans Blennow och Jan Arvid Hellström. Hellström är mycket begåvad, men bör inte en psalm vara något mer än en versifierad mönsterpredikan? Av de utländska trubadurerna finner man Sydney Carter men saknar Schneider och Cocagnac. Cocagnac finns i "Medmänniska", den psalmsamling som Missions- och Sjömansvårdsstyrelsen, Diakoninämnden och Lutherhjälpen givit ut. Den är daterad Advent 1970 och hör med till det stora psalmåret, ty det är ett kyrkoår. Även här svarar Frostenson för de flesta texterna. Här finns några av hans bästa och lättsjungnaste.

Nu ligger bollen hos församlingarna.

Ragnar Värmon

För radiokyrkans behov

började Gunnar Dahmén redan på 50-talet söka få fram ett utvidgat urval gudstjänstsånger. Han uppdrog åt Åke Ohlmarks att översätta psalmer från främmande språk. Nu föreligger en samling med ett femtiotal nummer, ”*Psalmer över gränserna*” (Sveriges Radios förlag, 1970). Flera av dem har vi hört sjungas i TV och radio och de finns på grammofoonskiva. Här återfinnes något av det kändaste kända i europeisk psalmdiktning. Åtskilligt har redan upprepade gånger översatts till svenska. Det är alltså med en viss bävan man fördjupar sig i dessa nya försök.

Ohlmarks är ojämn. I morgonpsalmen av John Keble har själavårdande, humoristiska erinringar om vardagens trivialiteter, irritation över den närmsta omgivningen, att detta utgör helgelsekampens valplats, helt gått förlorat. Bättre lyckas han med aftonpsalmen av Matthias Claudius. Erkännes att det är kinkighet att sakna omtanken om den sjuka granen i slutraden, detta karakteristiska slutfall, som bryter högtidligheten. Danska psalmbokens översättning har med det.

Också i ett sådant stämningsstycke kommer det alltså fram, att Claudius till sitt diktartemperament är jovialisk och hjärtlig snarare än högstämd.

Ohlmarks yviga språk synes mig passa särskilt bra för Grundtvig. Man kan erinra om att han också i ”Guds himmelsrikets fröjd” av 1962 har ett par fina Grundtvigöversättningar. Med barockpoeterna lyckas han inte lika väl. I Kingos morgonpsalm föreslår jag ”om jag irrar från den rätta leden, så för mig dit igen” i stället för det romantiska ”går vilse över heden”. Bo Giertz intervjuades en gång om sin älsklingslektyr och svarade: Hallgrimur Péturssons Passionspsalmer. Man kunde uppdraga åt Ohlmarks en orda-grann, kommenterad översättning av dessa hellre än den lyriska tolkning som han nu ger.

Notiser om psalmförfattarna avslutar boken, populära och intresseväckande men tyvärr behäftade med fel. Den som söker psalmernas originaltexter ledes här i några fall vilse.

Ragnar Värmon

Nikolaus Hermansson

Litteraturhistorikern Tryggve Lundén, tidigare känd bl.a. genom sin kompletta Birgitta-översättning, har under senare år ägnat ett intensivt och fruktbarande studium åt en annan personlighet ur samma birgittinska miljö, nämligen Linköpings-biskopen Nikolaus. År 1963 utgav Lundén således "Sankt Nikolaus' av Linköping kanonisationsprocess" efter en Florens-handskrift jämte svensk parallellövers. och inledning, och våren 1971 kom det här aktuella arbetet om samme biskop.

I sin nya bok ger författaren på de första ca 70 sidorna en presentation av i tur och ordning Nikolaus' liv och verksamhet som biskop, hans diktverk, hans personlighet och slutligen den honom ägnade helgonkulten, varefter följer Zusammenfassung samt en riklig käll- och litteraturförteckning. I bokens senare del återfinns Nikolaus' samlade diktverk, fyra officier, med svensk parallell prosaöversättning samt personregister.

Beträffande helgonbiskopens liv och verksamhet tillförs läsaren i Lundéns senaste bok inte något väsentligt nytt utöver vad som framkommit i den förra. Man finner samma uppläggning och samma uppbyggliga berättelser delvis identiskt återgivna. Det är en hård och råbarkad tid man förs in i, en tid, då det godas försvarare ständigt måste vara beredda att sätta livet på spel, en tid, vars råhet vår egen, trots tilltagande nedbusning, har svårt att riktigt göra sig en föreställning om. Vi kanske också har svårt att riktigt förstå oss på dessa gamla tiders fromma och helgon. Men hade vi, senare generationer, nått vårt relativt hyggliga och humana samhällsstadium, om dessa medeltidens modiga män och kvinnor inte gjort sin insats just så som de gjorde? Vi får alltså möta den övermodige befälhavaren på Ringstaholm, vilken för sina övergrepp mot Kyrkans egendom

blivit exkommunicerad av biskopen och nu med ett väpnat följe kommer till stiftsstadens för att ta hämnd. En annan gång, i Granby vid Vadstena, blir biskopen utsatt för bakhåll från en likaledes exkommunicerad förbrytares sida. Men också mot rikets store måste en rättskaffens kyrkoman våga inskrida för att försvara Kyrkans frihet eller småfolkets rätt. Vid ett tillfälle säger sålunda Nikolaus ett sanningens ord till kung Albrekt, varvid denne blir så utom sig av raseri, att han skulle ha dödat biskopen, om inte de kringstående förhindrat det. Drottning Margareta skall Nikolaus ha hotat med bannlysning för att hon velat straffa några bönder, som fördrivit en omänskligt hård fogde: "Du sätter tyranner och rövare över den fattiga allmoggen och icke försvarare..."

Sitt prästerskap skall Nikolaus ha hållit under bestämd men faderlig uppsikt. Några stadgar, som tillkommit vid de av honom ledda stiftsmötena eller diocesansynoderna och som bevarats till vår tid, inskräper bl.a. prästernas plikt till ett föredömligt liv. De skall predika men inte i onödan besöka värds-hus och krogar, klädedräkten skall vara enkel men ändå värdig, prästen får icke hålla sig med frilla, han får icke yppa bikt, han skall hålla noggrann bokföring, han förbjuds att utöva ocker osv.

Biskop Nikolaus synes enligt det rikt bevarade biografiska materialet sammanfattningsvis ha varit en man av god psykologisk insikt och av sunt praktiskt omdöme, en man som nitälskade för själavården och tappert försvarade Kyrkan och dess lära. Att närmare tränga in i hans personlighet är dock mera vanskligt. Man vet att Nikolaus brukade skriva ner inre upplevelser i en bok, som han själv kallade "Vita boken", men denna har inte blivit bevarad till eftervärlden. An-

nars "hade man kanske i honom sett en mystiker, värd att sättas vid sidan av Petrus de Dacia och den heliga Birgitta", åtminstone anser sig Lundén finna anledning tro så.

Nikolaus Hermansson dog en majdag år 1391. Folket i Linköpings stift började snart anropa den hädangångne om hjälp vid sjukdom och nöd, och för domkyrkans prästerskap hägrade hans kanonisation som en möjlighet. En mirakelsamling ställdes samman likaså en vita, underhandlingar med kurian inleddes men först i april 1416 gav Konstanzkonciliet sitt medgivande till processens öppnande. Nu insamlades och protokollfördes en rad vittnesmål (jfr nämnda Lundén-bok från 1963). Det skulle dock dröja ända till den 16 mars 1499 innan påven utfärdade tillstånd till S:t Nikolaus' av Linköping translation. Den högtidliga akten ägde rum den 4 februari 1515. Nikolaus kunde nu firas som helgon med årliga minnesdagar. För detta krävdes liturgiska texter och år 1523 lät biskop Brask på sitt tryckeri i Söderköping trycka ett Nikolaus-officium och en mässa. Det är dock en öppen fråga vem som författat texten till detta det sista av den svenska medeltidens många rimofficier.

Kapitlet om biskop Nikolaus diktverk är en inledning och kommentar till de i bokens andra del avtryckta officierna till Birgitta, Ansgar, kung Erik och Jungfru Marias moder Anna. Tyvärr är utgåvan av dessa texter icke en vetenskaplig edition utan endast avsedda som "ett hjälpmedel för dem som vill lära känna Nikolaus Hermansson som författare". Som sådant är den emellertid välkommen, eftersom man tidigare fått söka hos Schück, Klemming, Lindberg, i *Analecta hymnica*, *Credo* osv. för att komma åt texterna i modernt tryck. Lundén ger först en enkel och pedagogisk allmän översikt över officiegudstjänsterna och deras uppbyggnad — men varför har kompletoret inte beskrivits, och varför inte förklara sådana begrepp som kapitel och versikel? — vidare redogörs i korta drag för officiediktningens historia, från dess uppkomst på 800-talet till dess storhetstid på 1200-talet i och med medlemmarna av de nu tillkomna franciskan- och domini-

kanordnarna började dikta officier till ära för sina resp. ordnars grundare, verk som haft stor betydelse för biskop Nikolaus' författarskap. Därefter ger Lundén en teologisk och litterär analys av de fyra officierna.

Största vikten läggs naturligt nog vid Birgitta-officiet Rosa rorans, skrivet före den heliga Birgittas kanonisation men med tanke på de årliga högtider, som fr.o.m. den väntade helgonförklaringen skulle hållas till hennes ära. Officiet med läsestycken och mässsekvens återspeglar ofta Birgittas tros- och tankevärld och vittnar om sin författares djupa inlevelse i *Revelationes*. I andra nokturnens första antifon framkommer t.ex. Birgittas klara ställningstagande i en av den tidens mycket debatterade teologiska frågor, spörsmålet om Marias obefläckade avlelse: Maria yppar för bruden/ att hon i en fullkomlig moder/ blivit avlad/ utan arvsyndens fläck, en tanke, som sedan återkommer i femte och sjätte läsningarna. — Beträffande sekvensen sägs, att den "är skriven på ett antikt versmått, lånat från Horatii Oden". Så lämnas ett citat, som skall ge "en föreställning om versmättet". Men vilket är i så fall versmättet och varför inte sätta ut accenter i exemplet! — Parentetiskt kan nämnas, att de poetiska partierna av Nikolaus' Birgitta-officium och -mässa (liksom ärkebiskop Birger Gregeröns finns återgivna på rimmad vers i *Credo* 1947: 3—4, också där i översättning av Tryggve Lundén, och att de tre första antifonerna också är tolkade av Johan Bergman i *Ur medeltidens poesi*, Norrköping 1899.

Det andra officiet, till den helige Ansgar, betecknar Lundén som ett helgjutet och harmoniskt diktverk, även om det saknar den poetiska charmen hos Rosa rorans-officiet. Innehållsligt utnyttjar det tydligt Rimberts *Vita Ansgarii*.

Det gamla 1200-tals-officiet till vårt äldsta nationalhelgon, S:t Erik, hade endast en nokturn, vilket enligt svensk-norsk sed var det normala för de vid påsktiden infallande högtiderna. (Eriksmässodagen firades ju den 18 maj.) Under senare hälften av 1300-talet infördes emellertid en andra eriksmässodag,

translationsdagen den 24 januari. Denna fest, som ej inföll under påsktiden, fordrade tre nokturer, varför två sådana nyskrevs av Nikolaus. (Dessa förhållanden utreds av den finske historikern Haapanen i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1927.) I Uppsala-breviariet utgör biskop Nikolaus' tilldiktning de två första nokturer, medan den i Linköpings-breviariet utgör nokturr 2—3. Detta senare torde vara den ursprungliga ordningsföljden. Lundén meddelar nu endast de två nyskrivna partierna, men hans analys av dessa stämmer inte med ordningen mellan de partier i officietexten, som man föreställer sig bör utgöra andra resp. tredje nokturen. Och rubriker saknas! Vidare: det ursprungliga officiet hade tre långa läsningar, de av Nikolaus tilldiktade nokturer har endast poetiska partier. Hade man alltså inga läsestycken i dessa nokturer? Här hade ett klarläggande varit på sin plats. F.ö. hade det naturligtvis varit önskvärt att de ursprungliga partierna också medtagits. (Hela officiet finns emellertid avtryckt jämte en grundlig inledning i Gallén-Lundén: Sankt Erik Konung, Acta Acad. Cat. Suecanae II, Stockholm 1960.)

Det under medeltidens sista skede nyvaknade intresset för Jesu släkt tar sig uttryck i liturgi, skulptur och måleri. Intresset koncentrerade sig framför allt kring Jungfru Marias föräldrar, Joakim och Anna, vilkas namn man hämtade från de nytestamentliga apokryferna. I den heliga Birgittas Revelationes nämns ofta S:ta Anna, och biskop

Nikolaus, Birgittas vän och själsfrände, ägnade henne ett helt rimofficium. Nikolaus är här välgörande sparsam med sina lån ur apokryferna, och texterna utgörs övervägande av meditationer över de kvinnor, Anna och Maria, som är förutsättningen för Kristi mandomsanammelse. Men för den moderna läsaren förefaller ohjälpligt Anna-officiet en smula affekterat och svårtillgängligt, och S:ta Anna själv har blivit en tämligen bortglömd gestalt.

Så bara ett litet plock detaljmarkningar: sid. 47 kan jag inte finna ordleken *virga* —*virgo*; sid. 88, resp., bör vara "... *Pec-cantis dum anhelat/ Quam grauia sunt vicia*"; sid. 108, vesperantifonen, bör konjunktiven *connectat* återges; sid. 132, andra resp., *mundi* "världens" ej "rena"; sid. 133, resp., *omnes* "alla" ej "allt".

Så vill jag sluta med en förhoppning att Tryggve Lundén måtte fortsätta sitt arbete med att ge ut, översätta och kommentera vår svenska medeltidskyrkas texter, ett arbete, som visserligen kan verka otacksamt i vår karga tid, men vars resultat för den trogna skaran av läsare verkar som en så mycket mer stimulerande och berikande upplevelse.

Henrik Leby

Tryggve Lundén: Nikolaus Hermansson, biskop av Linköping. En litteratur- och kyrkohistorisk studie. Gleerups, Lund 1971, pris 27:—

Ny musik

AVDELNINGEN "ANDLIG VISA"

känns svår att skriva om. Det är så lätt att bli alltför negativ till det som kanske för det mesta är skrivet i största välmening och utan större anspråk på konstfullhet. Ändå måste det sägas att vi i stort sett känner oss skeptiska inför flertalet av visalstren ur den synpunkt vi anlägger här — den musikaliska. De gånger en riktig tonsättare kommit in på området märks verkligen. Det som saknas i alltför stor utsträckning är ett rejält hantverkskunnande och ofta nog ett sensorium för vad som passar sig på Andens fält. Dilettantismen och det alltför lättflytande dagsländeartade frodas på området. Enda boten på det här är väl att våra utbildade tonsättare verkligen griper sig an den andliga visan och skriver så många bra saker att de till slut slår ut alla banaliteter. Det är svårt men är det så omöjligt? De trevare som några av våra tonsättare gjort visar på motsatsen även om den nödvändiga enkelheten inte alltid har uppnåtts.

Vi har sysselsatt oss med fem andliga visböcker.

Tillsammans (Verbum, 1970) är användbar för den som vill få ett representativt urval av vad som just nu sjungs av unga människor i alla kristna läger. Det viktigaste i boken tycker vi nog ändå är den stora avdelningen med "negro spirituals". Tillsammans innehåller också en rad profana visor. Urvalet är välgjort med undantag för "Flickan i Havanna", som torde kunna väcka anstöt genom sin text, vilket vi tycker är alldeles onödigt.

I *Psalmer och visor* (Verbum, 1971) till tre temamässor är det bästa gjort av de som redan har namn om sig som tonsättare, Sörenson, Lindroth, Thyrestam och Forsberg. Det andra drabbar oss inte särskilt tungt även

om t.ex. Kjell Bengtssons visa har en viss charm.

Ande vind och liv (Verbum, 1970) har knappast den flykt och lyftning man kunde vänta sig av den fromma titeln. Den nykomponerade musiken av P. Sundin i en markerat mollig stil är inte utan talang men knappast särskilt engagerande. Den musik som utgivaren och diktaren J. A. Hellström kompilerat från olika håll känns ofta väldigt malplacerad: några "spiraler" ("When the Saints" på Alla Helgons dag!), några anglosaxiska banaliteter samt Liten Karin i tretakt. Hellström har gjort det ganska lätt för sig med musiken.

I *Mitt ibland oss* (Verbum, 1969) består mer än hälften av melodistoffet av utländskt material och det är ingen tvekan om att det stoffet räddar samlingen konstnärligt. Den inhemska produktionen lämnar oss tämligen likgiltiga på några undantag när. Dit hör utan all tvekan Laci Boldemans lilla fina och oerhört enkla Mariavisa liksom L. A. Lundbergs Körsbärsträdsvisa som i sin folkvisartade ton höjer sig en bra bit över det andra han här lämnat ifrån sig. Några Carols finns med bland det utländska materialet. De lyser som små skimrande pärlor i den här omgivningen.

B. Hallin dominerar kraftigt i *Sätt en ring på hans hand* (Håkan Ohlsson, 1971). Han har lätt för sig, Hallin, och arrangerar och tonsätter flyhänt i en lättflytande och ganska etablerad schlagerstil. Cowboyromantiken faller en i minnet stundom. Forsbergs och Bjarnegårds visor är bäst. Där avslöjar sig den seriöst arbetande tonsättaren.

Sören Bolander

Hans Olof Stavert

KÖRMUSIK

På *Verbum* har utkommit tredje delen av *Bo Ekvalls A VISTA* att brukas främst i körerna och deras studiecirkelarbeta. Boken är en fortsättning på de två tidigare utkomna delarna och intensifierar på sikt kunnande och säkerhet i gehörsarbetet bland körsångarna. Författaren avser att genom gehörsövningar och rytmövningar i var sin avdelning repetera det man tidigare lärt i de två första delarna. Även om det förkättrade intervallsjungandet kommit ur mode kan det vara försvarbart att närma sig kompositionerna genom intervallstegens besiffring i korta melodiansnitt. Syftet är ju att vinna säkerhet i gehöret hos koristerna. Däremot är det mera tveksamt om den avdelning rytmövningar, som upptar stort sidutrymme, är befogad eftersom man, på det stadium (del tre) koristerna nu befinner sig, får förutsätta deras rytmiska läskunnighet stämma för stämma direkt i den aktuella kompositionen. Att rytmövningar måste göras genom textens rytmiska läsande, notvärdernas knackande etc. är f.ö. helt i sin ordning. Kanske dock att rytmövningarna är en smula överambitiösa i sammanhanget.

De många förtjänster som *A VISTA* del 3 besitter genom sin noggranna musikaliska inskolning i koralsatser för *Palm söndag* samt de stora högtidsdagarna under *påsk- och pingsttiden* gör den värd att flitigt brukas i studiecirkelarbetet. Alltså ett välkommet tillskott i den ganska magra grundboksfloran för våra cirkelstuderande kyrkokörer. Det är också en SKS-bok, rekommenderad av SKS' studierektor.

På Norsk Musikkforlag, Oslo, har bl.a. utkommit tre omnämnsvärda opus av Egil Hovland. Det första ingår i serien Kantorimusikk for barn og ungdom, dedicerat till Stavanger bispedømmes kirkesangsforbund, betitlat *CANTATE DOMINO* (introitus för bl.k. och orgel). Stycket är ur melodisk synpunkt enkelt att genomföra i stämmorna, harmoniskt uppträder ofta spännande dissonanta konstellationer. På det hela taget mustig körmusik med nyromantiska inslag. Det *ostinata* orgelackompanjemang har verk-

ningsfull "drive" som klanglig stomme. I de tre damstämmorna kan med fördel sopranen besättas med barnröster. Det som kan te sig svårt är ett recitativiskt avsnitt. I övrigt är denna körmusik tillgänglig och lämplig för nära nog vilken kyrkokör och församling som helst i Svenska kyrkan. Hovlands andra opus ingår även i serien Kantorimusikk. Till text ur Joh. uppenbar. 21:1—4 serveras oss här musik av ytterst enkelt och lättsjunget slag i följande besättning: fyrstämmig bl.k. i en antifon som omtages tre gånger, samt dam-, eller hellre barnröster i psalmodierna till orgelackompanjemang. Som sagt bruksmusik även för ställen där resurser saknas för att ernå stor körklang. Därför är stycket rekommendabelt. Annars tillhör denna produkt inte Hovlands snillrikare. Om det nyss nämnda "La oss glede og fryde oss" innehåller välkänd Hovlands harmonik spec. i orgelstämman kan man säga det i ännu högre grad om den tredje körsången som här anmäles näml.: "Gå også dere til min vingård" (Matt. 20:4 o. Filipp. 3:13—14) för sönd. Septuagesima. Här känns mästaren igen i sin serie En- og tostemmige motetter, vilka när de kom spreds som en löpeld över landet på både gott och ont, mest gott naturligtvis eftersom dessa motetter verkligen fyllde och alltjämt fyller ett behov av relativt överkomliga tonsättningar över bibeltexter att brukas i gudstjänsten dels i anslutning till, dels som integrerad del i textläsningarna. I den aktuella kompositionen spännes två lättutförbara damstämmor (sopr. o. alt) över ett rytmiskt spänstigt och klangskönt orgelack. Vidare det — i dessa sammanhang — obligatoriska reciterandet av en kompletterande bibeltext för solosopran el. sopranröster. Detta är en lugn och kompositionsteknisk fin kontrast till det övriga klangkalaset. Likväl är detta musik som kommit för att stanna i våra kyrkor, den fyller en viktig liturgisk funktion och är dessutom musikantisk och tilltalar församlingsbor i alla åldrar även när den stundtals blir kärv och auditivt fränstötande på lekmannen. Därför rekommenderas denna motettgenre till flitig användning.

Hans Olof Stavert

KORALMOTIV

Karl-Birger Blomdahl anklagade vid en kyrkomusikalisk konferens i Uppsala en del dominerande svenska kyrkotonsättare för okonstnärlighet och osjälvständighet. Om jag minns rätt tänkte han i synnerhet på koralförspelen som i stor utsträckning varit pastischer.

Det fanns — och finns — anledning att hålla med honom men också att — nu c:a tio år efteråt — konstatera att situationen har blivit annorlunda. Trettio- och fyrtiotalsgenerationens svenska tonsättare skrev koralförspel som för tankarna till examensprov från Kungl. Musikhögskolan skrivna av mer eller mindre drivna elever i kontrapunkt. I dag har vi tillgång till annat än barockpasticher. Henrik Janssons utgåva med "Annorlunda koralförspel" var ett viktigt men kanske väl exklusivt debattinlägg. Till det bästa som utgivits hör emellertid *Roland Forsbergs Koralmotiv (VERBUM)*. Här får man mycket för ett överkomligt pris. Samlingens underrubrik säger vad det är fråga om: "Intonationer, preludier och postludier till 244 psalmer i den svenska psalmboken med melodier ur Den svenska koralboken jämte Koralbokstillägget och "Väckelseidens melodier" med hänvisningar till de frikyrkliga församlingssångböckerna..." Av företalet framgår att s.k. preludiefattiga koraler har favoriserats av tonsättaren.

Somliga av samlingens längre nummer kan mycket väl lämpa sig för framförande vid musikgudstjänster men det väsentliga användningsområdet är förstås den ordinarie församlingsgudstjänsten. Därför har den korta intonationen beretts gott om plats. Det är just den omständigheten som gör Koralmotiv till en väsentlig gudstjänstbok. Vad som behövs i Högmässan är korta och konstfullt gjorda preludier som också verkligen fyller den praktiska uppgiften att *rytmiskt*-melodiskt förbereda församlingens sång. (Maneret med långa pratiga förspel kan på ett

förödande sätt förrycka den naturligt flytande pulsen och rytmen mellan Mässans olika delar.) Tonsättaren har själv givit anvisningar om hur de längre förspelen kan förvandlas till mer funktionella intonationer. Till Koralmotivs många fördelar hör också att den utan avkall på konstfullhet håller en tekniskt sett mycket överkomlig nivå. Bara en del av bearbetningarna kräver en mer ingående instudering. Forsbergs kontrapunktiska färdigheter är betydande och han har därför kunnat ge förspelen en till allra största delen levande och friskt klingande polyfon faktur. Men också i klangligt avseende tycker jag att komponisten är intressant. De förspel som är mer klangligt upplagda är väldigt färgstarka. Ibland tycker jag nog att klangen är litet väl pepprad och det hela blir något "bråkigt". I 144 B — för att ta ett exempel — är det för mycket pepparot och det känns litet främmande med hänsyn till psalmens textliga innehåll. Det är svårt att få någon himmelsk vision av den musiken. Det låter rätt pinsamt och jordiskt även om satsen i och för sig — kompositionstekniskt — är snitsigt gjord. (Möjligen kan man med en klok registrering göra satsen mer 'celeste' än den i sig själv är.) Jag tror förresten att samlingen skulle ha känts viktigare om Forsberg hade mer begrundat relationen text-musik som är viktig just när det gäller koralförspel.

Formrikedomen är tämligen stor: CF-satser, toccator, passacaglier, fugettor osv. Polytonalitet och polyrytmik kommer ofta till användning på ett mycket elegant sätt.

Som helhet: en viktigt koralförspellsamling som förvisso icke bör saknas i en svensk organists notbibliotek. Av egen erfarenhet vet jag att Forsbergs förspel är roliga att använda.

Blomdahl skulle säkert ha gillat den här musiken.

Sören Bolander

MUSIKEN TILL "71 PSALMER OCH VI-SOR"

71 psalmer — "17 psalmer" från 1965 faller en i minnet. Och mycket riktigt: linjen från "17" fortsättes i "71" med den markanta skillnaden att den senare har en helt annan bredd. Här finns nästan alla kyrkliga sångstilar med alltifrån fint avvägda gregorianska melodier till rätt banala popsånger. Ja, t.o.m. en sång från svensktoppen har nästlat sig in i samlingen. (Jag tycker nog att det är mycket svårt att försvara platsen för Anders Fugelstads enl. egen utsago allmänfilosofiska "Alla har vi någon dröm". Melodin har en viss charm — det är sant — men är det verkligen tillräckligt för att få vara med i en kyrklig sångbok??) Tyngdpunkten i det utvalda melodistoffet ligger dock på nutida svensk seriös melodik. Gott och väl hälften av melodierna är av sådant slag. Det är en satsning på kvalitet som de kommitterade har all heder av. Liksom bredden, naturligtvis, som — fränsett många självklara fördelar — verkligen ger en vision av den sjungande Kyrkan genom alla tidevarv och av alla folk. Sedan har jag själv reflekterat en del över om det trots allt inte har blivit ett övermått av moderna kyrkvisor som gör "71" till en svår bok. Hade det inte varit (och är det inte) bättre att satsa på färre men noggrant utvalda moderna melodier och f.ö. lägga tonvikten (t.ex.) på traditionella melodier från kyrkor i andra länder? Importen av dansk och engelsk koral har mersmak. Om "71" på så sätt inte gjorde ett för många så avskräckande modernt intryck tror jag att boken skulle få lättare ingång. Men man får dock inte överdriva svårighetsgraden hos de seriösa moderna psalmerna. En del tycks mig från början vara omöjliga som församlingssånger: Bäcks 666 i tolvton och Johansons avancerat polytonala och polyrytmiska 613. De bör kunna föras över på körrepertoaren när som helst. Men f.ö. har de allra flesta melodierna en klart tonal karaktär med lätta språng. Det som gör dem svåra för många är att de är icke-harmoniskt tänkta och rör sig rytmiskt fritt. Men låt oss hoppas att det finns folk

som vågar pröva t.ex. Bäcks, Edlunds eller Milvedens fina melodier och också upptäcker kvaliteten! Kanske det går att få ut detta i församlingarna. Det har hänt förr att det man trodde var omöjligt ändå lyckades. Det fanns folk på trettioalet som bedömde gregoriansk som omöjlig i en församling . . .

De flesta av *visorna* torde få en lätt ingång. De appellerar till kända områden i folksjälen och alldeles särskilt om de förses med sitt trygga fundament av treklanger sålunda framträdande i en gestalt som många menar vara musik i ordets egentliga mening. De kallas för dagsländor och är det väl också. Man får tänka som så, att om någon själ kan ryckas ur det ondas våld och vinnas för Tron så må det vara hänt med dessa banaliteter! Å andra sidan finns det bland de besiffrade visorna ett litet antal som rimligtvis borde vara hållbarare än de andra. Jag tänker på Forsbergs och Sörensons försök på visans fält. Det är bra saker och vi behöver mer sådant. Tonsättare, förener Eder och skriv fler visor! Korallernas utmarker behöver berikas.

Akompanjemangsutgåvan till "71" är dyr (40:- kr. exkl. moms) men skön med idel skickligt gjorda sättningar som i de flesta fall också är tekniskt lätta. Klangen är oväntat snäll. Arrangörerna har valt att välja sina ackord ur den traditionella harmonikens förrådshus. Det är naturligtvis klokt av pedagogiska och psykologiska skäl. Men jag kunde för min del inte undgå reflektionen att det är svårt att känna igen evangelietoteternas mästare S.-E. Bäck här — utom på kvaliteten och musikens nobla väsen! Men trots att det är snällt så är det inte menlöst och tråkigt alls utan alldeles tvärtom. S.-E. Johansons akompanjemang till revolutionsvisan är mycket roligt gjord, S.-E. Bäcks beledsagning av "Se här bygges Babels torn" tillhör de ömsintaste och skönaste. Milvedens fint utlyssnade och utmejslade sättningar tillhör de personligaste — och till de mest föredömliga ur teknisk synpunkt i en koralbok. Harald Göranssons sättningar till de gregorianska melodierna är gjorda i en figurerad stil som känns helt kongenial med musiken. Densam-

mes sättning till den franska "Kristus är världens ljus" tycks mig dock lite onödigt saklig och färglös. Bertil Hallin härskar med suveränitet i septimaackordens förlovade land. Där har ni samlingens "soft music"!

Bara några obetydliga fel i trycket stör det sobra intryck som "koralboken" till "71" ger.

I 632 har förtecknen fallit bort i andra systemet och i 643 en punktering i andra takten. Det kan verka en smula förvirrande på någon i denna tid då man vet att tonsättarna kan ta sig stora friheter.

Sören Bolander